

Immigratie- en Naturalisatiedienst
Ministerie van Veiligheid en Justitie

Directie Specialistische Diensten en Internationale Samenwerking (SDIS)
Bureau Land en Taal (BLT)

Liberia || Rapport

Vrouwelijke genitale verminking (FGM/C)

Update

mei 2015

Inhoud

Inleiding	1
1 FGM/C in Afrika.....	3
Inleiding	3
Vormen van FGM/C	3
Verspreiding van FGM/C wereldwijd	4
Internationale stappen tegen FGM/C	7
Bescherming en vervolging in Nederland en Europa	8
2 Liberia	11
Bronnen.....	11
Rol van geheime genootschappen	11
Percentage gevallen	12
Type FGM/C.....	13
Leeftijd	13
Regionale verschillen	14
Etnische verschillen.....	15
Religieuze verschillen.....	17
Sociaal-economische verschillen	18
Nationale wetgeving tegen FGM/C.....	18
Rechtsgang	19
Houding van de overheid	20
Houding van de bevolking.....	20
Acties tegen FGM/C	21
Bescherming / onttrekking aan FGM/C	22
3 Lijst van gebruikte bronnen	23

Inleiding

Doel

Naar aanleiding van vragen over de actuele stand van zaken inzake genitale verminking in diverse West-Afrikaanse landen, is besloten de informatie in de Themarapportage Vrouwenbesnijdenis (FGM) in West-Afrika van 2009 (Questnr. 004153842) per land¹ te actualiseren. Het oude Themarapport komt met de geactualiseerde landenversies te vervallen, maar kan nog wel gebruikt worden in zaken van voor 2009.

De landen die in de Themarapportage Vrouwenbesnijdenis (FGM/C) in Oost-Afrika ((inclusief de Hoorn van Afrika) van december 2010 (Questnr 003877082) zijn beschreven zullen ook ieder afzonderlijk worden geactualiseerd.

Dit rapport behandelt vrouwelijke genitale verminking in Liberia

Indeling van dit rapport

Dit rapport begint met een algemene, geactualiseerde inleiding over vrouwelijke genitale verminking (zoals vrouwenbesnijdenis tegenwoordig wordt genoemd), hierna FGM/C genoemd (afkorting van *Female Genital Mutilation/Cutting*). Daarna volgt een beknopt overzicht van het type ingreep dat in het betreffende land gangbaar is, waarbij regionale, etnische en religieuze verschillen aan bod komen. Tevens wordt voor het land vermeld of wetgeving tegen FGM/C is ingevoerd, of daders vervolgd worden, wat de houding van de overheid en de bevolking is, welke activiteiten in het land worden ondernomen om de praktijk tegen te gaan, en vervolgens wordt beschreven – voor zover daarover informatie voorhanden is – of er beschermingsmogelijkheden zijn.

Disclaimer

Dit rapport is niet openbaar, maar bestemd voor intern gebruik. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om de in dit rapport opgenomen informatie integraal aan derden beschikbaar te stellen. De in dit rapport opgenomen informatie kan echter wel gebruikt worden in een voornemen, beschikking of ander openbaar (proces)stuk. In dat geval dient echter verwezen te worden naar de in dit rapport genoemde achterliggende, oorspronkelijke bronnen. Het is niet de bedoeling naar dit rapport of naar BLT te verwijzen als uitgevende instantie. Verwijs alleen naar de hier opgevoerde bronnen.²

Dit rapport is geschreven aan de hand van de Gemeenschappelijke EU-richtlijnen voor het verwerken van feitelijke landeninformatie (*Common EU-guidelines for processing factual COI*, april 2008). Het is samengesteld op basis van zorgvuldig geselecteerde, openbaar toegankelijke bronnen. Elke bron is vermeld middels een referentie. Alle hier gepresenteerde informatie (met uitzondering van voor de hand liggende feiten) is *gecrosschecked* met andere bronnen tenzij dit anders is vermeld in de tekst.

¹ Om te zorgen dat nieuwe informatie met betrekking tot dit onderwerp per land sneller verwerkt kan worden is gekozen om niet een verzamelrapport uit te brengen, maar om per land een eigen rapport over het onderwerp uit te brengen.

² De voetnoten bevatten beknopte verwijzingen. Volledige titelbeschrijvingen met internetadressen zijn te vinden in de lijst van geraadpleegde bronnen aan het einde van de tekst.

Alle geleverde informatie is met uiterste zorg onderzocht, geëvalueerd en verwerkt binnen een beperkte tijdsspanne.

Dit document pretendeert niet volledig te zijn en ook niet uitsluitend te geven voor wat betreft de waarde van een aanvraag voor een vluchtelingenstatus of asiel. De gepresenteerde informatie is niet per se een weerspiegeling van de mening van BLT.

Indien bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet in dit rapport worden genoemd, betekent dit niet dat de gebeurtenis niet heeft plaatsgevonden of dat de persoon of organisatie niet bestaat, alleen dat deze niet zijn teruggevonden in openbare bronnen. In deze gevallen wordt aangeraden contact op te nemen met BLT.

Ook bij twijfel over bronnen, brongebruik of inhoud, of indien u nadere achtergrondinformatie wenst, kunt u altijd contact opnemen met BLT. Zie het Intranet voor actuele informatie over de landenspecialisten. Via de interne mail is BLT ook centraal bereikbaar op naam van '#IND/[intern mailadres](#) Land'.

Spelling

Bij twijfel over gebruik van namen en spelling kan contact worden opgenomen met Bureau Land & Taal.

Artikel 1F

Deze rapportage bevat informatie die in een individuele zaak kan dienen als aanwijzing dat artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag op de betrokken vreemdeling van toepassing is. Voor een nadere toelichting op de categorieën en de te volgen werkwijze kunt u mailen naar "%Asiel [intern mailadres](#)".

1 FGM/C in Afrika

Inleiding

plaatje copyright

Vrouwenbesnijdenis³ – oftewel genitale verminking of besnijding van meisjes en vrouwen (*Female Genital Mutilation/Cutting*, hierna afgekort tot FGM/C) – is een praktijk die in grote delen van Afrika, met name in West- en Oost-Afrika, in meerdere of mindere mate voorkomt. FGM/C heeft geen directe oorsprong in christendom of islam, en wordt in verschillende culturen bij vrouwen en meisjes op verschillende leeftijden en op verschillende wijzen toegepast. Er is een algemene tendens om meisjes op steeds jongere leeftijd te besnijden. Ook wordt er steeds vaker overgegaan tot een mildere vorm waarbij niet alle weefsel wordt weggesneden (type III).⁴

FGM/C wordt door de *World Health Organization* (WHO)⁵ beschouwd als een ‘*harmful traditional practice*’. Het brengt de gezondheid van vrouwen en meisjes in gevaar en wordt beschouwd als een ernstige schending van hun mensenrechten. Er zijn geen gezondheidsvoordelen aan verbonden.⁶ FGM/C levert meisjes en vrouwen veelal sociale acceptatie door hun eigen sociale gemeenschap op. In voorkomende gevallen verhoogt het hebben ondergaan van FGM/C de huwelijkskansen.⁷

Sommige organisaties vinden de term mutilatie een te veroordelende term en zijn bang dat gemeenschappen hierdoor niet bereikt kunnen worden of dat zelfs de gewoonte ondergronds zou gaan. Daarom wordt tegenwoordig ook vaak de term ‘*cutting*’ gebruikt. UNICEF en diverse onderzoekers gebruiken nu de hybride term FGM/C.⁸

Vormen van FGM/C

De WHO onderscheidt 4 types FGM/C⁹:

- Gedeeltelijke of totale verwijdering van de clitoris en – in zeldzame gevallen – alleen de voorhuid (clitoridectomie of Type I);

³ In Nederland wordt ook wel de term VGV (Vrouwelijke Genitale Verminking) of meisjesbesnijdenis gebruikt. Zie Pharos, *Factsheet vrouwelijke genitale verminking*, januari 2013

(http://www.pharos.nl/documents/doc/factsheet_vgv.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014

⁴ UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting*, juli 2013 (http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014; Pharos, *Factsheet vrouwelijke genitale verminking*, januari 2013

(http://www.pharos.nl/documents/doc/factsheet_vgv.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014; *ivm copyright*

; voor een overzicht zie de kaart van Pharos:

<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/feiten-en-cijfers/vgv-in-de-wereld-kaart>

⁵ De WHO wordt in Nederlandstalige publicaties wel aangeduid als Wereldgezondheidsorganisatie.

⁶ WHO, *Female genital mutilation, fact sheet N°241*, februari 2014

(<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/>) geraadpleegd op 09-12-2014

⁷ UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting*, juli 2013, p. 67 (http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014

⁸ UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting*, juli 2013, p. 7 (http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014

⁹ WHO, *Classification on female genital mutilation (2008)*, z.d.

(<http://www.who.int/reproductivehealth/topics/fgm/overview/en/>) geraadpleegd op 09-12-2014; WHO, *Female genital mutilation, fact sheet N°241*, februari 2014 (<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/>) geraadpleegd op 09-12-2014

- Gedeeltelijke of totale verwijdering van de clitoris en de binnenste schaamlippen, met of zonder uitsnijding van de buitenste schaamlippen (excisie of Type II);
- Vernauwing van de vaginale ingang en het maken van een bedekkende afsluiting, door het wegsnijden en hechten van de binnenste en/of buitenste schaamlippen, met of zonder excisie van de clitoris (infibulatie of Type III). Bij Type III wordt de vulva meestal zodanig vernauwd dat er een kleine opening overblijft (zo dun als een luciferhoutje) voor urine en menstruatiebloed. Vrouwen worden voor de bevalling opengemaakt en soms na de bevalling opnieuw dichtgemaakt (re-infibulatie);
- Type IV — Alle andere praktijken voor niet-medische doeleinden die schadelijk zijn voor de vrouwelijke genitalia, bijvoorbeeld: het prikken, *piercen*, insnijden, schrapen en verbranden/ gevoelloos maken (*cauterization*).

Deze nieuwe classificatie is in 2008 aangenomen op grond van nieuwe inzichten en discussies. Type I en II zijn het meest voorkomend (samen ongeveer 90% van de gevallen). Type III wordt in ongeveer 10% van de gevallen toegepast.¹⁰

Omdat Type I en II niet altijd eenduidig worden geïnterpreteerd wordt de laatste jaren in *Demographic and Health Surveys* (DHS) overigens alleen gevraagd naar of genitaal weefsel is gesneden (of gekerfd/geprikt), is weggehaald of is dichtgemaakt – al dan niet genaaid ("sealed").¹¹

Re-infibulatie (herbesnijdenis), is in de WHO-definitie "het opnieuw infibuleren (sluiten) van het genitale weefsel na een bevalling waarbij defibulatie (opening van het litteken) noodzakelijk was."¹²

Verspreiding van FGM/C wereldwijd

Het meest recente overzicht van onderzoeksgegevens is door UNICEF (2013) gepubliceerd, op basis van *Demographic Health Surveys* (DHS¹³) en *Multiple Indicator Cluster Surveys* (MICS¹⁴) in meer dan 30 landen. Het meest recente onderzoek is van 2012 (Ivoorkust) maar van sommige landen is het onderzoek erg oud: 2004 (Kameroen), 2002 (Eritrea), of 1997 (Jemen).¹⁵

In 27 (Zuid-Sudan is nog niet apart meegeteld) van de 53 landen in Afrika bestaat de gewoonte om meisjes te besnijden.¹⁶

¹⁰ Voor bespreking van de nieuwe classificatie, zie WHO, *Female genital mutilation, fact sheet N°241*, februari 2014 (<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/>) geraadpleegd op 09-12-2014

¹¹ PRB, *Female Genital Mutilation/Cutting: data and trends*, update 2014 (<http://www.prb.org/pdf14/fgm-wallchart2014.pdf>) geraadpleegd op 09-12-2014; WHO, *Eliminating female genital mutilation*, 2008 (http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241596442_eng.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014. Voor een beschrijving van de nieuwe categorieën in MICS en DHS en hoe dit correspondeert met de WHO-classificatie, zie UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting*, juli 2013, p. 56 (http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014

¹² WHO, *Eliminating female genital mutilation*, 2008 (http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241596442_eng.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014

¹³ Zoek per land in DHS: *available datasets*: <http://dhsprogram.com/data/available-datasets.cfm>

¹⁴ UNICEF Childinfo, *Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS)*: <http://www.childinfo.org/mics.html>

¹⁵ UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting*, juli 2013, p. 13 (http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014

¹⁶ Behalve in Afrika komt FGM ook voor in Jemen en Irak. Daarnaast, in mindere mate, in de Verenigde Arabische Emiraten, Israël, Indonesië, Maleisië, en India. Nationale schattingen voor al deze landen ontbreken. WHO, *Eliminating female genital mutilation*, 2008 (http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241596442_eng.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014; UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting*, juli 2013 (http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014

- Meer dan 80% van alle vrouwen zijn besneden in: Djibouti, Egypte, Eritrea, Guinee, Mali, Sierra Leone, Somalië, Sudan
- 50–80% van de vrouwen zijn besneden in: Burkina Faso, Ethiopië, Gambia, Liberia, Mauritanië
- 26–50% van de vrouwen zijn besneden in: Guinee-Bissau, Ivoorkust, Kenia, Nigeria, Senegal, Tsjaad
- 10–25% van de vrouwen zijn besneden in: Benin, Centraal-Afrikaanse Republiek, Jemen, Tanzania.
- Minder dan 10% van de vrouwen zijn besneden in: Ghana, Irak, Kameroen, Niger, Uganda, Togo.¹⁷

Type III (infibulatie) komt vooral voor in Djibouti, Eritrea, Somalië en Sudan.

ivm copyright

plaatje copyright

Landen buiten Afrika waar FGM/C volgens de WHO bewezen voorkomt: Jemen (23%¹⁹) en de autonome Koerdische regio in (Noord-) Irak (73%) – 8% over heel Irak gerekend.

¹⁷ UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting*, juli 2013, p. 35

(http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf) geraadpleegd op 09–12–2014

ivm copyright

¹⁹ Republic of Yemen, *Yemen National Reproductive Health Strategy 2011–2015*, februari 2011

(<http://yemen.unfpa.org/demo/uploaded/Yemen%20NRHS%202011-2015%20Final%20English%20version%201.pdf>) geraadpleegd op 09–12–2014. Volgens het Population Reference Bureau, gebaseerd op PAPFAM 2003, is dit percentage voor Jemen 38%. Niet duidelijk is waar dit verschil op is gebaseerd. PRB, *Female Genital Mutilation/ Cutting: Data and Trends*, update 2014 (<http://www.prb.org/pdf14/fgm->

Landen waarvan volgens de WHO is gebleken dat FGM/C voorkomt, maar waar landelijke prevalentiecijfers ontbreken: India, Indonesië, Israël, Irak, Maleisië, Verenigde Arabische Emiraten.

Van een aantal landen in de wereld bestaan geruchten (*anecdotal reports*) over het voorkomen van FGM/C. Het gaat volgens de WHO om: Colombia, DRC, Oman, Peru, Sri Lanka.²⁰

Het volgende staatje geeft weer hoe de prevalentie van de ene generatie op de volgende verminderd is. In elk land is de praktijk wel afgenomen, dat wil zeggen, minder meisjes dan oudere vrouwen besneden. In Burkina Faso, Ethiopië, Kenia, Liberia en Tanzania is de praktijk aanzienlijk afgenomen ²¹

ivm copyright

plaatje copyright

ivm copyright

[wallchart2014.pdf](#)) geraadpleegd op 09-12-2014; Pharos, *Afrika en Jemen*, z.d. (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/feiten-en-cijfers/in-andere-landen/herkomstlanden/landen-met-vgv-en-prevalentiecijfers/afrika-en-iemen>) geraadpleegd op 09-12-2014

²⁰ WHO, *Eliminating female genital mutilation*, 2008

(http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241596442_eng.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014; Pharos, *Landen met geruchten over VGV*, z.d. (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/feiten-en-cijfers/in-andere-landen/herkomstlanden/landen-met-geruchten-over-vgv>) geraadpleegd op 09-12-2014

²¹ UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting*, juli 2013 (http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014

Internationale stappen tegen FGM/C

Vanaf 1982 zijn de eerste actiecomités van het *Inter-African Committee on Traditional Practices* (IAC) opgericht die zich keren tegen FGM/C, vanuit de optiek om praktijken die schadelijk zijn voor de gezondheid van vrouwen uit te bannen.²²

De afgelopen jaren zijn verklaringen tegen FGM/C op verschillende niveaus aangenomen, in Afrikaanse Unie en Verenigde Naties verband. In mei 2008 heeft de VN-Commissie voor de Status van Vrouwen een resolutie aangenomen voor beëindiging van FGM/C.²³

Een belangrijke stap is geweest de aanname en ratificatie van het Maputo Protocol²⁴, een verdrag tussen Afrikaanse staten waarin ze zich verplichten de rechten van Afrikaanse vrouwen te erkennen; artikel 5 richt zich op het afschaffen van schadelijke praktijken voor vrouwen waaronder FGM/C. Op 11 juli 2003 werd het Maputo-protocol aangenomen door de Afrikaanse Unie in Maputo, Mozambique. Op 25 november 2005, toen 15 lidstaten van de Afrikaanse Unie het verdrag hadden geratificeerd, werd het officieel van kracht en bindend. Van de 54 Afrikaanse staten hebben 51 landen het verdrag inmiddels ondertekend en 36 van die landen hebben het protocol ook geratificeerd. Algerije, Burundi, Centraal Afrikaanse Republiek, Tsjaad, Eritrea, Ethiopië, Madagascar, Mauritius, Niger, Westelijk Sahara, Sierra Leone, Somalië, São Tomé & Principe, Sudan en Zuid-Sudan hebben het verdrag wel ondertekend maar nog niet geratificeerd. Egypte, Botswana en Tunesië hebben het protocol niet getekend en ook niet geratificeerd.²⁵

Een aantal Afrikaanse landen heeft specifieke wetgeving tegen FGM/C aangenomen, sommige landen naar aanleiding van het Maputo verdrag andere landen hadden al eerder FGM/C verboden, zoals Burkina Faso (1996) en Ghana (1994). Andere hebben geen apart wetsartikel maar FGM/C wel specifiek in het wetboek van strafrecht genoemd (vaak onder (kinder)mishandeling), en weer andere landen hebben alleen een artikel over (kinder)mishandeling.²⁶ Het feit dat er wetgeving tegen FGM/C is aangenomen, betekent overigens nog niet dat daders vervolgd en bestraft worden, noch over de mate waarin de praktijk vermindert. Dit laatste is veel meer afhankelijk van maatschappelijke veranderingen binnen de betreffende gemeenschappen zelf.²⁷

In 2009 is er begonnen aan de bouw van een kliniek in het westen van Burkina Faso die de clitoris 'heropbouwt' (voor zover dit kan), met de hulp van voornamelijk Amerikaanse sponsors. Het is de be-

²² Voor een meer uitgebreid overzicht van internationale acties tegen FGM, zie

<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/feiten-en-cijfers/in-andere-landen/internationale-ontwikkelingen>

²³ IAC, *International agreements*, last updated 24 november 2009 (http://www.iac-ciaf.net/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=10) geraadpleegd op 28-07-2014

²⁴ Officieel: *The Protocol to the African Charter on Human and people's rights on the rights of women in Africa*

²⁵ ACHPR, *Ratification Table: Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights*, z.d. (<http://www.achpr.org/instruments/women-protocol/ratification/>) geraadpleegd op 18 december 2014)

²⁶ UNICEF, *Legislative Reform to support the Abandonment of FGM/C*, augustus 2010, annex II (http://www.unicef.ie/downloads/UNICEF_Legislative_Reform_to_support_the_Abandonment_of_FGMC_August_2010.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014; NPWJ, *Status of African legislations on FGM/C*, z.d. (<http://www.npwj.org/FGM/Status-african-legislations-FGM.html>) geraadpleegd op 27-08-2014; IAC, *National laws on FGM*, z.d. (http://www.iac-ciaf.net/index.php?option=com_content&view=article&id=23&Itemid=11) geraadpleegd op 27-08-2014; IPU, *Legislations and other national provisions*, z.d. (<http://www.ipu.org/wmn-e/fgm-prov.htm>) geraadpleegd op 27-08-2014

²⁷ Voor meer informatie over traditionele mechanismen om dergelijke maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, zie Landinfo (Norway), *Female genital mutilation of women in West Africa*, 12 januari 2009 (http://www.landinfo.no/asset/768/1/768_1.pdf) geraadpleegd op 10-12-2014

doeling dat iedere West-Afrikaanse vrouw die slachtoffer is geweest van FGM/C hier terecht kan. Dit is de eerste kliniek in West-Afrika die speciaal hiervoor is.²⁸ In maart 2014 zou de kliniek officieel geopend worden maar de minister van Gezondheidszorg van Burkina Faso verbood de kliniek open te gaan. De aanleiding van het verbod was een aantijging van een professor tegen de kliniek. Hij stelde dat de kliniek pure oplichterij was. Er volgde een rechtszaak die de oprichters van de kliniek wonnen en zij mochten verder gaan met het afbouwen van de kliniek.²⁹ Het plan is om op 6 februari 2015, de internationale dag van *Zero Tolerance Against Female Genital Mutilation*, open te gaan.³⁰

In september 2011 hebben internationale religieuze leiders nationale fatwa's uitgesproken tegen FGM/C tijdens een bijeenkomst over FGM/C en de Islam georganiseerd in Mauritanië. De bijeenkomst werd bijgewoond door 61 hoge geestelijken uit acht West-Afrikaanse landen, Egypte en Sudan.³¹

Een volgende mijlpaal was de unanieme aanname door de Algemene Vergadering van de VN in december 2012 van een resolutie die oproept tot een wereldwijd verbod op FGM/C.³² Ook het Europees Parlement heeft op 14 juni 2012 een resolutie aangenomen over het uitbannen van genitale verminking van vrouwen.³³ De Europese Commissie heeft in november 2013 een *Communication towards the elimination of female genital mutilation* gepubliceerd, waarin de lidstaten worden aangemoedigd om financiële middelen in te zetten om vooral kinderen en vrouwen te hervestigen die risico lopen op seks-gebaseerd geweld.³⁴

Op 22 juli 2014 werd de eerste *Girls Summit* gehouden in Londen, waarbij opnieuw werd opgeroepen tot internationale actie en dialoog tegen FGM/C en tegen gedwongen en kindhuwelijken.³⁵

Bescherming en vervolging in Nederland en Europa

Op Europees niveau kwamen in 2013 ongeveer 25.000 meisjes en vrouwen uit FGM/C-praktiserende landen asiel vragen; met name in Duitsland, Zweden, Nederland, Italië, Frankrijk, VK en België. Zij komen vooral uit Somalië, Eritrea, Nigeria, Irak, Guinee, Egypte, Ethiopië, Mali en Ivoorkust. Van hen zou-

²⁸ IRIN, *West Africa: "pleasure hospital" under construction for FGM/C victims*, 6 mei 2009

(<http://www.irinnews.org/report/84256/west-africa-pleasure-hospital-under-construction-for-fgm-c-victims>) geraadpleegd op 27-08-2014; BBC News, *The unopened "Pleasure Hospital" of Bobo*, 17 maart 2014

(<http://www.bbc.com/news/magazine-26577358?print=true>) geraadpleegd op 13-10-2014

²⁹ BBC News, *The unopened "Pleasure Hospital" of Bobo*, 17 maart 2014 (<http://www.bbc.com/news/magazine-26577358?print=true>) geraadpleegd op 13-10-2014; Clitoraid, *Clitoraid and Raelian Movement*, 7 juli 2014

(<http://www.clitoraid.org/news>) geraadpleegd op 13-10-2014

³⁰ Clitoraid, *Open Letter to Mrs. Compaore, First Lady of Burkina Faso*, 13 oktober 2014

(<http://www.clitoraid.org/news.php?extend.172>) geraadpleegd op 18-12-2014

³¹ UNFPA, *UNFPA-UNICEF joint programme on female genital mutilation/cutting – annual report 2011, 2012*, p. 23 (http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/documents/publications/2012/Annual_report_on_FGM-C_2011_low_res.pdf) geraadpleegd op 23-09-2014

³² NPWJ, *UN General Assembly Adopts Worldwide Ban on Female Genital Mutilation*, 20 december 2012 (<http://www.npwj.org/FGM/UN-General-Assembly-Adopts-Worldwide-Ban-Female-Genital-Mutilation.html>) geraadpleegd op 22-12-2014

³³ EP, *European Parliament resolution of 14 June 2012 on ending female genital mutilation*, 14 juni 2012 (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2012-261>) geraadpleegd op 09-12-2014

³⁴ UNHCR, *Too much pain: Female Genital Mutilation & asylum in the European Union*, maart 2014 (<http://www.refworld.org/cgi-bin/telex/vtx/rwmain?docid=5316e6db4>) geraadpleegd op 10-12-2014

³⁵ WHO, *WHO commits to stand against female genital mutilation (FGM)*, 22 juli 2014 (http://www.who.int/reproductivehealth/topics/fgm/commitment_against_fgm_cefm/en/) geraadpleegd 31-07-2014

den al 16.000 oftewel 62% bij aankomst in Europa besneden zijn. De UNHCR schat dat er in 2011 over heel Europa ongeveer 2000 asielaanvragen op basis van FGM/C zijn ingewilligd.³⁶

Uit onderzoek van Pharos blijkt dat ongeveer 30.000 besneden vrouwen in Nederland wonen, waarvan 80% uit Somalië, Egypte, Ethiopië, Eritrea en de Koerdisch autonome regio van Irak. Jaarlijks zouden 40–50 meisjes het risico lopen op besnijdenis; met name bij terugkeer naar hun land van herkomst. Er zijn geen aanwijzingen dat meisjes in Nederland besneden worden.³⁷

VN-organisaties, zoals de UNHCR en UNICEF, beschouwen FGM/C als een vorm van sekse-gerelateerd geweld dat ernstige psychische en fysieke schade oplevert en een ernstige schending van de mensenrechten. Een gegronde vrees voor FGM/C kan leiden tot een reëel risico voor een schending van artikel 3 van het EVRM (Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens).³⁸

Anderzijds kan iedereen die op enigerlei wijze betrokken is bij het uitvoeren of bevorderen van FGM/C artikel 1F van het Vluchtelingenverdrag worden tegengeworpen.³⁹

In Nederland is de bestraffing van FGM/C steeds strenger en uitgebreider geworden. De praktijk kan worden bestraft op basis van ernstige opzettelijke (kinder)mishandeling. De besnijd(st)er kan vervolgd worden voor het onbevoegd uitoefenen van de geneeskunst. Artikelen 300 t/m 304 van het Wetboek van Strafrecht zijn hierop van toepassing. Er staat een maximale gevangenisstraf van twaalf jaar op. Sinds februari 2006 kunnen ouders die hun dochters in het buitenland laten besnijden ook gestraft worden, evenals de uitvoerders van een besnijdenis gepraktiseerd in een land waar het niet strafbaar is. Vanaf 1 juli 2009 is de verjaringstermijn verlengd. Een vrouw kan nu aangifte doen van haar besnijdenis, zodra ze 18 is geworden tot haar 38^e levensjaar. Vanaf 7 maart 2013 is in Nederland ook een besnijdenis die in het buitenland is gepleegd waarbij het slachtoffer de Nederlandse nationaliteit heeft en/of een vaste woon- of verblijfplaats in Nederland, strafbaar. Dit geldt ook als de dader niet de Nederlandse nationaliteit heeft en/of in Nederland woonachtig is.⁴⁰ Ook is het voor Nederlandse hulpverleners verplicht een specifiek protocol te volgen bij een vermoeden van een dreigende of uitgevoerde meisjesbesnijdenis.⁴¹

Het Pharos-onderzoek toont aan dat de mogelijkheid van strafvervolging preventief werkt. De belangrijkste reden dat Nederlandse vrouwen uit risicolanden hun dochters niet (laten) besnijden is het wettelijke verbod en het risico dat de kinderen uit huis worden geplaatst. De gevangenisstraf voor het uit-

³⁶ UNHCR, *Too much pain: Female Genital Mutilation & asylum in the European Union – a statistical overview*, februari 2013 (<http://www.refworld.org/docid/512c72ec2.htm>) en *a statistical update*, maart 2014 (<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=5316e6db4>) geraadpleegd op 10-12-2014

³⁷ Pharos, *Female Genital Mutilation in the Netherlands*, januari 2013 (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/algemeen/webshop/product/201/female-genital-mutilation-in-the-netherlands-prevalence-incidence-and-determinants>) geraadpleegd op 10-12-2014

³⁸ UNHCR, *Guidance note on refugee claims relating to Female Genital Mutilation*, mei 2009 (<http://www.refworld.org/pdfid/4a0c28492.pdf>) geraadpleegd op 10-12-2014

³⁹ VC 2000: C4/3.11.3.2. Zie voor 1F toekenning: Uitspraak 201208875/1/V1 van de Raad van State d.d. 10 februari 2014, opgenomen in Quest onder nummer: 004353075 of via internet: <http://www.raadvanstate.nl/uitspraken/zoeken-in-uitspraken/tekst-uitspraak.html?id=77824> geraadpleegd op 23-12-2014

⁴⁰ Minister van Veiligheid en Justitie, *Wet van 7 maart 2013 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht*, In: Staatsblad der Koninkrijk der Nederlanden, Jaargang 2013, Nr. 95, 15 maart 2013 (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2013-95.html>) geraadpleegd op 10-12-2014

⁴¹ Pharos, *Handelingsprotocol AMK*, z.d. (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/protocol/en/handelingsprotocol-amk>) geraadpleegd op 18-12-2014

voeren van meisjesbesnijdenis kan oplopen tot een maximum van twaalf jaar. De strafrechtelijke aanpak van meisjesbesnijdenis is uitgebreid.⁴²

Opsporing en vervolging van FGM/C in Nederland heeft tot op heden niet geleid tot veroordelingen. Uit eerdere onderzoeken en publicaties is al veel bekend over het beleid en de regelgeving op het gebied van FGM/C in België, Frankrijk, Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk, Zweden en Duitsland. Frankrijk is het land met de meeste ervaring met het succesvol strafrechtelijk opsporen en vervolgen van FGM/C.⁴³

⁴² Pharos, *Female Genital Mutilation in the Netherlands*, januari 2013

(<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/algemeen/webshop/product/201/female-genital-mutilation-in-the-netherlands-prevalence-incidence-and-determinants>) geraadpleegd op 10-12-2014; Rijksoverheid, *Staatssecretaris Van Rijn*, 6 februari 2013 (http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/02/06/staatssecretaris-van-rijn-aanpak-meisjesbesnijdenis-nog-steviger.html?ns_campaign=nieuwsberichten-ministerie-van-volksgezondheid%2C-welzijn-en-sport&ns_channel=att) geraadpleegd op 10-12-2014

⁴³ Pharos, *Internationaal beleid*, z.d. (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/feiten-en-cijfers/in-andere-landen/internationaal-beleid>) geraadpleegd op 28-07-2014

2 Liberia

UNICEF classificeert Liberia onder de categorie 2 landen, waarbij categorie 2 betekent een land waar een relatief hoog percentage vrouwen (tussen de 51 en 80%) besneden is.⁴⁴ NB: UNICEF heeft gebruik gemaakt van informatie uit het oudere DHS onderzoek van 2007 (gegevens van het onderzoek van 2013 waren nog niet beschikbaar).

Bronnen

De gegevens voor Liberia zijn gebaseerd op DHS onderzoeken uit 2007 en 2013, aangevuld met informatie uit een rapport van de internationale ngo *28 Too Many* uit 2014. Omdat er een taboe heerst op het spreken over o.a. FGM/C zijn de onderzoeksgegevens gebaseerd op de volgende drie vragen:

1. Heeft u gehoord van het vrouwengenootschap Sande?
2. Zo ja, bent u lid van de Sande?
3. Als u lid bent, vindt u dat het genootschap moet verdwijnen/stoppen met haar activiteiten?

Het lid zijn van de Sande gaat gepaard met een initiatierite waarbij besnijdenis een grote rol speelt. Gesteld kan worden dat een vrouw of meisje die aangeeft lid te zijn van de Sande besneden is. Het antwoord gegeven op vraag twee is dan ook de basis voor de onderzoeksresultaten van de DHS onderzoeken.⁴⁵

Rol van geheime genootschappen

Sande is de naam van het geheime genootschap voor vrouwen in Liberia. Deze genootschap gebruikt initiatieriten als toetredingseis die onder andere FGM/C inhoudt.⁴⁶ De initiatie vindt traditioneel plaats buiten het dorp, in de bush, waar de meisjes basiswaarden en vaardigheden leren, en worden getraind in de mysteries van het vrouwengenootschap. Gedurende de training “sterven” de meisjes in rituele zin en worden ze herboren als nieuwe menselijke wezens.⁴⁷

Dit genootschap wordt gezien als een belangrijk en essentieel onderdeel in het leven van de vrouw. Door lidmaatschap van het genootschap krijgt de vrouw aanzien, autonomie, vrijheid van beweging en macht binnen haar gemeenschap. Vrouwen die weigeren lid te worden kunnen het zwaar krijgen, in sommige gebieden worden ze ook uitgescholden voor zondaar (bijvoorbeeld in Lofa County – *Kpolo wa*).⁴⁸

De Sande legt aan haar leden een geheimhoudingsplicht op met betrekking tot hun praktijken en vrouwen die zich hier niet aan houden worden door het genootschap gestraft. Ook niet-geïnitieerden mogen niet spreken over de activiteiten van het genootschap. Er gaan verhalen van gedwongen initiatie

⁴⁴ UNICEF, *Female Genital Mutilation/Cutting*, juli 2013, p. 27

(http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014

⁴⁵ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 31

(<http://www.28toomany.org/countries/liberia/>) geraadpleegd op 05-03-2015; DHS, *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014, p. 275 (<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015

⁴⁶ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 20

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁴⁷ IRBC, *Liberia: Information about the initiation rites of the Sande secret society*, 18-03-2002 (beschikbaar via <http://www.refworld.org/docid/3df4be5e0.html>) geraadpleegd op 13-03-2015

⁴⁸ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 20

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

voor het breken van de plicht of zelfs voor het te dicht in de buurt komen van de plek waar het genootschap zich bevindt (de *bush*).⁴⁹

De besnijdenis wordt door een *Zoe*⁵⁰ gedaan, die hier (veel) geld voor krijgt. De familie moet niet alleen voor de besnijdenis betalen maar ook om na de initiatierite hun dochter terug te krijgen.⁵¹ De *Zoe's* hebben een belangrijke en hoge positie in de gemeenschap. Vooral op het platteland maken de *Zoe's* deel uit van de lokale machtsstructuren en het informele rechtssysteem.⁵²

In Liberia is circa 50% van de vrouwen lid van het genootschap. Het genootschap komt voor in meer dan de helft van de etnische groepen in het land, waaronder de Kissi, Loma, Gbandi, Gola, Vai, Belle, Kpelle, Mano, Sapo, Mende, Bassa en Dan (Gio).⁵³

Door de uitbraak van Ebola werd op 2 juni 2014 een opschorting van de Sande activiteiten uitgevaardigd door het ministerie van Binnenlandse Zaken, om verdere verspreiding van het dodelijke virus te voorkomen. Echter begin september 2014 bleek dat de genootschappen geen gehoor hadden gegeven aan de oproep. Met onmiddellijke ingang voerde het ministerie nogmaals een verbod uit op alle activiteiten vanaf 17 september 2014. Verder stelde de minister dat iedere overtreding van het verbod zou resulteren in de sluiting van het genootschap en vervolging van de overtreders.⁵⁴ Volgens berichten zouden de activiteiten – ondanks het verbod, nog steeds plaatsvinden.⁵⁵

Percentage gevallen

Basisinformatie bevolking: Liberia heeft circa vier miljoen inwoners (schatting juli 2014); waarvan vrouwen circa twee miljoen.⁵⁶

In Liberia waren in 2013 49,8% van de vrouwen lid van de Sande en dus besneden. In 2007 was dit 65,7%. Het aantal vrouwen dat lid is van de Sande is dus in zes jaar gedaald. Dit blijkt ook uit het aan-

⁴⁹ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 21

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁵⁰ Dit zijn gerespecteerde, invloedrijke en meestal oudere leden (vaak boven de 50) van het genootschap. Ze vervullen ook vaak de rol van *Traditional Birth Attendent (TBA)* en hebben kennis van traditionele medicijnen en medicinale kruiden. Bron: Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Thematisch ambtsbericht Liberia FGM*, mei 2009, p. 12

⁵¹ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 23

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁵² Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Thematisch ambtsbericht Liberia FGM*, mei 2009, p. 8-9

(<http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/bz/documenten-en-publicaties/ambtsberichten/2009/05/29/liberia-2009-05-29-fgm.html>) geraadpleegd op 12-03-2015

⁵³ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 20

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁵⁴ FrontPageAfrica (Monrovia), *Liberia suspends Poro and Sande practice in wake of Ebola*, 5 september 2014

(<http://allafrica.com/stories/201409051185.html>) geraadpleegd op 13-04-2015; LINA, *Internal affairs suspends Poro, Sande activities*, 4 september 2014 (<http://www.liberianewsagency.org/pagesnews.php?nid=2428>) geraadpleegd op 13-04-2015

⁵⁵ FrontPageAfrica, *New research – half of Liberian girls & women undergo FGM*, 11 december 2014 (via LexisNexis) geraadpleegd op 04-03-2015

⁵⁶ CIA, *The World fact book: Liberia*, 22 juni 2014 (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_li.pdf) geraadpleegd op 06-03-2015

tal 15 tot 19-jarigen die in 2013 lid waren van de Sande (31,1%) ten opzichte van dezelfde categorie in 2007 (44%).⁵⁷

Volgens het meest recentr *Country report on human rights practices* over 2013 zou er een duidelijke daling in het aantal besneden vrouwen over de laatste zes jaar hebben plaatsgevonden. Dit was met name te danken aan massale campagnes tegen FGM/C.⁵⁸

Type FGM/C

Doordat er een taboe heerst op het spreken over FGM/C is er niet gevraagd naar type besnijdenis tijdens de DHS onderzoeken, er is slechts gevraagd naar lidmaatschap van de Sande.

Volgens *28 Too Many* zou uit literatuur over FGM/C in Liberia op te maken zijn dat de meest voorkomende types FGM/C die uitgevoerd worden type I en II zijn.⁵⁹ Het GIZ (*Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit*) stelt in haar rapport dat type II het meest wordt toegepast in Liberia.⁶⁰ In het DHS onderzoek uit 2013 staat dat in Liberia met name een gedeelte van de of de hele clitoris wordt verwijderd (type I).⁶¹ De meest extreme vorm van besnijdenis – type III (het vernauwen van de vagina en (gedeeltelijk) verwijderen van de schaamlippen / infibulatie) zou helemaal niet worden toegepast.⁶²

Leeftijd

Het percentage vrouwen tussen de 15 en 49 jaar dat lid was van de Sande naar leeftijd in 2013 en 2007 is als volgt:⁶³

leeftijdscategorie	2013	2007
15–19	31,1	44
20–24	39,8	58,4
25–29	50,1	68,2
30–34	60,3	69,8
35–39	60,3	73
40–44	63,3	77,6
45–49	72,4	85,4

⁵⁷ DHS, *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014, p. 276 (<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015; DHS, *Liberia demographic and health survey 2007*, juni 2008, p. 242 (<http://dhsprogram.com/publications/publication-FR201-DHS-Final-Reports.cfm>) geraadpleegd op 11-03-2015

⁵⁸ US DoS, *Country reports on human rights practices for 2013: Liberia*, februari 2014 (<http://www.state.gov/documents/organization/220339.pdf>) geraadpleegd op 09-04-2015

⁵⁹ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 35 ([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁶⁰ GIZ, *Female genital mutilation in Liberia*, september 2011 (<http://www.giz.de/fachexpertise/downloads/giz2011-en-fgm-liberia.pdf>) geraadpleegd op 04-03-2015

⁶¹ DHS, *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014, p. 275 (<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015

⁶² GIZ, *Female genital mutilation in Liberia*, september 2011 (<http://www.giz.de/fachexpertise/downloads/giz2011-en-fgm-liberia.pdf>) geraadpleegd op 04-03-2015; US DoS, *Country reports on human rights practices for 2013: Liberia*, februari 2014 (<http://www.state.gov/documents/organization/220339.pdf>) geraadpleegd op 09-04-2015

⁶³ DHS, *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014, p. 276 (<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015; DHS, *Liberia demographic and health survey 2007*, juni 2008, p. 242 (<http://dhsprogram.com/publications/publication-FR201-DHS-Final-Reports.cfm>) geraadpleegd op 11-03-2015

Uit het onderzoek uit 2013 blijkt dat het percentage vrouwen dat lid is van de Sande hoger is bij de oudere leeftijdscategorieën dan bij de jongere – 31% van de jongeren tussen de 15 en 19 zijn lid ten opzichte van 72% bij de vrouwen tussen de 45 en 49 jaar.⁶⁴

De onderzoeken van DHS uit 2013 en 2007 geven geen informatie over de leeftijd waarop de besnijdenis zou hebben plaatsgevonden. Traditioneel wordt een meisje tussen de 8 en 20 jaar oud geïnitieerd in het Sande-genootschap. Er zijn wel recente rapporten die stellen dat tegenwoordig de initiatie in het genootschap op een veel jongere leeftijd zou plaatsvinden, maar in principe zijn de meeste meisjes wat ouder. Dit betekent dat meisjes in de leeftijdscategorie 15–19 jaar het risico lopen (alsnog) besneden te worden.⁶⁵

Het rapport van GIZ stelt dat meisjes vroeger op oudere leeftijd besneden (rond de 14 jaar) werden terwijl tegenwoordig meisjes tussen de leeftijd van 3–7 jaar al besneden zouden worden.⁶⁶

Volgens de VN zouden meisjes jonger dan 10 jaar van school worden gehaald door ‘traditionalisten’ en worden zij gedwongen om deel te nemen aan de traditionele vrouwelijke initiatie ceremonies van de Sande, waaronder genitale verminking (FGM/C).⁶⁷

Regionale verschillen

Basisinformatie regio's: Liberia is onderverdeeld in 15 provincies (*counties*): Bomi, Bong, Gbarpolu, Grand Bassa, Grand Cape Mount, Grand Gedeh, Grand Kru, Lofa, Margibi, Maryland, Montserrado, Nimba, River Cess, River Gee en Sinoe. In 2011 woonde 48.2% van de totale bevolking in de steden. In de hoofdstad Monrovia woonden circa 900.000 mensen.⁶⁸

Volgens de volkstelling van 2008 woont 48% van de bevolking van Liberia op het platteland maar het percentage dat in de verschillende provincies woont varieert nogal. Alle provincies behalve die van Montserrado, Grand Kru en Maryland hebben minder dan 20% inwoners, Montserrado daarentegen heeft een bezettingsgraad van 79%. Dit heeft invloed op de daadwerkelijke aantallen van vrouwen en meisjes dat per locatie besneden is.⁶⁹

Overzicht van het percentage besnijdenissen per provincie (*county*) in 2013⁷⁰:

Bomi	67,2
Bong	83,3
Gbarpolu	73,2
Grand Bassa	65,3

⁶⁴ DHS, *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014, p. 276

(<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015;

⁶⁵ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 32

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁶⁶ GIZ, *Female genital mutilation in Liberia*, september 2011

(<http://www.giz.de/fachexpertise/downloads/giz2011-en-fgm-liberia.pdf>) geraadpleegd op 04-03-2015

⁶⁷ UN HR, *Fighting FGM: Girls' right to education versus traditional practices*, 7 februari 2013

(<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/FightingGirlsEducationversustraditionalpractices.aspx>) geraadpleegd op 16-03-2015

⁶⁸ CIA, *The World fact book: Liberia*, 22 juni 2014 (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_li.pdf) geraadpleegd op 06-03-2015

⁶⁹ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 33

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁷⁰ DHS, *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014, p. 276

(<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015; kaart:

Grand Cape Mount	74,3
Grand Gedeh	15,4
Grand Kru	7,5
Lofa	80,8
Margibi	50,4
Maryland	2,7
Montserrado	33,5
Nimba	62,6
River Cess	40,5
River Gee	10,9
Sinoe	10,9

Het onderzoek uit 2007 bevat geen gegevens per provincie. Wel een regionale indeling. Hieronder de gegevens per regio in 2013 en 2007⁷¹:

Regio	2013	2007
North Western	72	84,2
South Central	39,1	74,2
South Eastern A	22,7	33,7
South Eastern B	5,4	1,5
North Central	73	91,7

Etnische verschillen

Basisinformatie etnische groeperingen: in Liberia wonen verschillende etnische groeperingen. De grootste daarvan zijn: Kpelle 20,3%, Bassa 13,4%, Grebo 10%, Gio 8%, Mano 7,9%, Kru 6%, Lorma 5,1%, Kissi 4,8% en Gola 4,4%. De overige groeperingen maken 20,1% uit van de bevolking (volkstelling 2008).⁷²

Volgens de lokale ngo *Association of Female Lawyers of Liberia* (AFELL) behoort 85% van de bevolking in Liberia tot etnische groeperingen die de Sande-genootschappen kennen.⁷³

Met betrekking tot etnische groeperingen traditioneel woonachtig in het zuidoostelijke deel van Liberia kan in zijn algemeenheid gezegd worden dat zij sociaal-politiek anders zijn dan de overige groeperingen in het land. Zij hebben minder gecentraliseerde geheime genootschappen en deze doen niet aan FGM/C.⁷⁴

⁷¹ DHS, *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014, p. 276 (<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015; DHS, *Liberia demographic and health survey 2007*, juni 2008, p. 242 (<http://dhsprogram.com/publications/publication-FR201-DHS-Final-Reports.cfm>) geraadpleegd op 11-03-2015

⁷² CIA, *The World fact book: Liberia*, 22 juni 2014 (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_li.pdf) geraadpleegd op 06-03-2015

⁷³ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 31 ([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁷⁴ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 24 (<http://www.28toomany.org/countries/liberia/>) geraadpleegd op 05-03-2015

plaatje copyright

ivm copyright

De Dan (Gio), Gbandi en Mano vrouwen worden allemaal in principe lid van de Sande genootschappen en als zodanig worden zij besneden. Onder de Mandingo worden alleen die vrouwen besneden die ook lid worden/zijn van de Sande, het gaat hier dus niet om alle Mandingo vrouwen. Onder de Kru wordt bijna niet besneden.⁷⁶

Een onderzoek van het *Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit* (GIZ) uit 2011 geeft aan dat de Mende, Gola, Kissi en Bassa veelvuldig FGM/C uitvoeren, terwijl de praktijk *bijna* niet voorkomt onder de Kru, Grebo, Krahn, de islamitische Mandingo en de Americo-Liberianen.⁷⁷ In het rapport van 28 Too Many zou het *niet* voorkomen onder de Grebo en de Americo-Liberianen, zij zouden dus geen FGM/C toepassen.⁷⁸

Hieronder een overzicht van etnische groepen in Liberia en of zij wel of geen lid zijn van de Sande-genootschappen en of dat zij aan besnijdenis doen – sommige bronnen hebben het alleen maar over het lid zijn van de Sande genootschappen en andere stellen gewoon of de vrouw wel of niet besneden wordt. Volgens DHS volgt het een uit het ander en hebben zij daarom slechts naar het lidmaatschap van het genootschap gevraagd (helaas geven zij geen inzicht in de etniciteit van de ondervraagde vrouwen). Achter de gegevens in de tabel wordt tussen haakjes gemeld uit welke bron de informatie

ivm copyright

⁷⁶ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 24–30
([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁷⁷ GIZ, *Female genital mutilation in Liberia*, september 2011
(<http://www.giz.de/fachexpertise/downloads/giz2011-en-fgm-liberia.pdf>) geraadpleegd op 04-03-2015

⁷⁸ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 25, 27
([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

afkomstig is. Niet voor alle genoemde groeperingen is informatie gevonden of zij wel of niet lid zijn van de Sande en/of zij aan besnijdenis doen. Er is gezocht naar de meeste recente informatie beschikbaar over dit onderwerp.

De bronnen en hun nummer zoals gebruikt in de tabel:

1 – 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 20, 25–30

2 – GiZ, *Female genital mutilation in Liberia*, september 2011

3 – DHS, *Numbers of women circumcised in Africa: the production of a total*, 2008 p. 10

<i>Etnische groep</i>	<i>Lid van de Sande Ja / nee</i>	<i>Besnijdenis Ja/nee</i>
Americo-Liberian* (Kwi)		Nee (1)/Zelden (2)
Bassa (Gbaso/Basso)	Ja (1)	Ja (1,2,3)
Belle(h) (Kuwaa/Kowaa/Kwaa)	Ja (1)	
Dey (Dewoin)		Ja (3)
Gbandi (Gbande/Bande)	Ja (1)	Ja (1)
Gio (Dan/Gio-Dan/Da/Guio)	Ja (1)	Ja (1,3)
Gola	Ja (1)	Ja (1,2,3)
Grebo		Nee (1)/Zelden (2)
Kis(s)i (Gizi)	Ja (1)	Ja (1,2)
Kpelle (Pele/Guerzé/Gbese/Pessa)	Ja (1)	Ja (1,3)
Krahn (Kran/Wee)		Zelden (2)
Kru (Krao/Crau/Nana/Krou/Klao/Krumen)		Zelden (1,2)
Loma (Lorma/Logoma/Looma/Bouze/Busy)	Ja (1)	Ja (1)
Mandingo (Mandinka)	Sommige worden lid (1)	Indien lid van de Sande dan besneden (1)/Zelden (2)
Mano (Ma(a)/Manon/Mawe)	Ja (1)	Ja (1,3)
Mende (Mendi)	Ja (1)	Ja (1,2)
Sapo (Sapo)	Ja (1)	
Vai (Vey)	Ja (1)	Ja (1,3)

* De 2008 *Population and Housing Census* die is uitgevoerd door de Liberiaanse overheid noemt de Americo-Liberianen niet als een aparte etnische groep (in het overzicht staat een rest groep – ‘*other Liberian*’), echter deze groep wordt wel in andere stukken specifiek genoemd en is daarom ook als aparte groep in dit overzicht opgenomen.

Religieuze verschillen

Basisinformatie religies: christen 85.6%, moslim 12.2%, traditioneel 0.6%, ander 0.2% en geen 1.4% (volkstelling 2008).⁷⁹

⁷⁹ CIA, *The World fact book: Liberia*, 22 juni 2014 (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_li.pdf) geraadpleegd op 06-03-2015

Overzicht van het percentage besneden vrouwen en meisjes tussen de 15–49 jaar per religie⁸⁰:

	2013	2007
– Moslim	68,6%	80,3%
– Christelijk	46,9%	62,6%
– Traditionele religies	89,2%	94,8%
– Geen religie	67,8%	88,3%

De Christelijke Liberianen die besnijdenis uitvoeren, voeren dit niet uit omdat het in de Bijbel zou staan maar omdat het een culturele traditie zou zijn.⁸¹

Volgens rapporten demoniseren Pinksterkerken in Liberia alle aspecten van de Afrikaanse traditionele religies en de geheime genootschappen.⁸²

Sociaal-economische verschillen

Uit het DHS onderzoek uit 2013 is gebleken dat lidmaatschap van de Sande meer voor komt onder de vrouwen op het platteland (65%) dan vrouwen uit de stad (41%). Hoe hoger het opleidingsniveau van de vrouw hoe lager de kans dat ze lid is van het genootschap – onder vrouwen zonder opleiding is 71% lid, terwijl van de vrouwen met een middelbare of hogere opleidingsniveau slechts 31% lid van de Sande is. Ook het inkomen is bepalend – vrouwen uit een arm milieu zijn vaker lid (70%) dan vrouwen uit een rijker milieu (29%).⁸³

Nationale wetgeving tegen FGM/C

Liberia heeft geen specifieke wetgeving die FGM/C verbiedt of strafbaar stelt. Het wordt ook niet in andere wetboeken als zodanig benoemt.

Theoretisch is het mogelijk om sommige secties uit het wetboek van strafrecht te gebruiken om een zaak tegen uitvoerders van FGM/C aan te spannen. Sectie 14.3 verbiedt een andere persoon roekeloos in gevaar te brengen door handelingen uit te voeren op die persoon die een reëel risico met zich meebrengen van overlijden of ernstig lichamelijk letsel. Gelet op het regelmatig ontvoeren van meisjes door de Sande zijn er ook twee andere secties die gebruikt zouden kunnen worden: sectie 14.50(e) die ontvoeringen verbiedt die als doel hebben om lichamelijk letsel toe te brengen aan de ontvoerde persoon, en sectie 14.51(a) die het vastzetten van een persoon voor criminele doeleinden verbiedt waarbij de persoon bloot wordt gesteld aan een risico van ernstig lichamelijk letsel.⁸⁴

Een ander mogelijkheid is om sectie 20 van de *Children's Act* van 2011 te gebruiken waarin staat dat

⁸⁰ DHS, *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014, p. 276

(<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015; DHS, *Liberia demographic and health survey 2007*, juni 2008, p. 242 (<http://dhsprogram.com/publications/publication-FR201-DHS-Final-Reports.cfm>) geraadpleegd op 11-03-2015

⁸¹ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 51

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁸² 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 51

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁸³ DHS, *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014, p. 277

(<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015

⁸⁴ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 57

(<http://www.28toomany.org/countries/liberia/>) geraadpleegd op 05-03-2015

een kind is 'beschermd tegen werk of andere praktijken die haar in haar gezondheid, onderwijs en geestelijke, fysieke en morele ontwikkeling bedreigen.'⁸⁵

De nationale AFELL (*Association of Female Lawyers Liberia*) werkt nauw samen met een aantal ministeries om wetgeving over FGM/C op te stellen. Andere nationale en internationale ngo's die zich in Liberia inzetten voor wetgeving tegen het uitvoeren van FGM/C zijn: WAFGEM (*Women Against Female Genital Mutilation*), WOLPNET (*Women of Liberia Peace Network*), CRF (*Child Rights Foundation*), *Save the Children* en *Equality Now*.⁸⁶

Rechtsgang

FGM/C op zichzelf is niet expliciet verboden in Liberia, ontvoering en gedwongen initiatie in de Sande echter wel. Veel vrouwen en meisjes zijn niet op de hoogte van hun recht om initiatie in het genootschap te weigeren. Zij zullen dan ook geen rechtszaak aanspannen als zij gedwongen geïnitieerd worden.⁸⁷ Een vrouw, die in 2010 ontvoerd werd en gedwongen FGM/C onderging stapte wel naar de rechter met de hulp van internationale en nationale ngo's. In 2011 werden de ontvoerders schuldig bevonden aan ontvoering, onrechtmatige vasthouding (*felonious restraint*) en beroving. Uiteindelijk werden in februari 2013 twee van de vrouwelijke ontvoerders tot drie jaar cel veroordeeld.⁸⁸ De vrouw wordt nog steeds door leden van de gemeenschap bedreigd en gestigmatiseerd voor het aanspannen van een rechtszaak.⁸⁹

In 2012 maakte de regering bekend dat de activiteiten van de Sande op non-actief werden gezet voor onbepaalde tijd nadat journalisten met de dood werden bedreigd als zij over de genootschappen zouden schrijven, echter de genootschappen gingen gewoon door met hun activiteiten. De overheid greep niet in.⁹⁰

Volgens het *Country report on human rights practices* zouden ambtenaren weigeren om bedreigingen en intimidatiepraktijken richting ngo-medewerkers die zich inzetten tegen FGM, te onderzoeken.⁹¹

⁸⁵ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 57

(<http://www.28toomany.org/countries/liberia/>) geraadpleegd op 05-03-2015

⁸⁶ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 62

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁸⁷ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 21

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁸⁸ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 58

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015; Thomson Reuters Foundation, *Kidnappers jailed for forcing Liberian woman to undergo FGM*, 12 maart 2013

(<http://www.trust.org/item/?map=kidnappers-jailed-for-forcing-liberian-woman-to-undergo-fgm/>) geraadpleegd op 18-08-2014; Equality Now, *Information on Liberia for consideration by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women at its 62nd pre-sessional working group (9-13 March 2015)*, 16 januari 2015

(http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/LBR/INT_CEDAW_NGO_LBR_19261_E.pdf) geraadpleegd op 13-04-2015

⁸⁹ Equality Now, *Information on Liberia for consideration by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women at its 62nd pre-sessional working group (9-13 March 2015)*, 16 januari 2015

(http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/LBR/INT_CEDAW_NGO_LBR_19261_E.pdf) geraadpleegd op 13-04-2015

⁹⁰ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 75

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁹¹ US DoS, *Country reports on human rights practices for 2013: Liberia*, februari 2014

(<http://www.state.gov/documents/organization/220339.pdf>) geraadpleegd op 09-04-2015

Houding van de overheid

De overheid heeft zich lange tijd min of meer afzijdig gehouden van het onderwerp. De regering is de afgelopen paar jaar actiever geworden op het gebied van FGM/C. Zo heeft de minister van Gender en Ontwikkeling tijdens een radioprogramma op 26 maart 2012 traditionele leiders opgeroepen zich te verzetten tegen de praktijk. Een dag later bevestigde zij de oproep door te melden dat haar ministerie bezig was een programma te ontwikkelen dat zou leiden tot het stoppen van FGM/C. De minister van Binnenlandse Zaken riep datzelfde jaar de Sande genootschappen op te stoppen met al hun activiteiten, gaf het ministerie geen vergunningen meer uit aan *Zoe's* en stelde het dat overtreders een boete zouden krijgen. De aanleiding voor deze acties door de ministeries was een aantal doodsb bedreigingen richting journalisten die over de praktijk durfden te schrijven en de druk vanuit het buitenland.⁹²

Op 6 februari 2013 bracht president Sirleaf een proclamatie uit die FGM/C en andere schadelijke traditionele praktijken veroordeelde en waarbij 6 februari als officiële landelijke vrije dag werd ingesteld om *Zero Tolerance Day* te steunen en promoten.⁹³

Om de praktijk van besnijdenis tegen de gaan, zou de overheid gemeenschapsleiders en vrouwenbelangenorganisaties trainen om het probleem aan te pakken en worden trainingen gegeven aan besnijders in alternatieve bronnen om inkomsten te verwerven.⁹⁴

Houding van de bevolking

Basisinformatie bevolking: Liberia heeft circa 4 miljoen inwoners (schatting juli 2014); waarvan vrouwen circa 2 miljoen.⁹⁵

Een van de vragen die werd gesteld tijdens het DHS onderzoek ging over het stoppen/afschaffen van de Sande. Hier werd verschillend op geantwoord door de vrouwen die aan het onderzoek meededen. Uit het onderzoek van 2013 bleek dat van de ondervraagde vrouwen 50% lid was van de Sande en van die 50% vond 39% dat de *Sande bush school* (de initiatie) moest ophouden te bestaan. Echter niet duidelijk bleek uit de antwoorden of het hier specifiek ging om de praktijk besnijdenis of om het geheel aan initiatieriten.⁹⁶

In Liberia is FGM/C een sociale traditie die veelal wordt opgelegd door druk vanuit de gemeenschap en de angst gestigmatiseerd te worden. Besnijdenis zou de seksualiteit van een vrouw inperken waardoor de kans dat zij vreemd zou gaan zeer klein wordt.⁹⁷

Een vrouw of meisje dat niet is besneden mag geen gemeenschapsvergaderingen bijwonen. Ook mag zij geen deel uitmaken van beslissingen genomen door de gemeenschap. Zij wordt beschouwd als onrein en zou op latere leeftijd zelfs beschuldigd kunnen worden van hekserij.⁹⁸

⁹² 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 58

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁹³ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 60

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

⁹⁴ US DoS, *Country reports on human rights practices for 2013: Liberia*, februari 2014

(<http://www.state.gov/documents/organization/220339.pdf>) geraadpleegd op 09-04-2015

⁹⁵ CIA, *The World fact book: Liberia*, 22 juni 2014 (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_li.pdf) geraadpleegd op 06-03-2015

⁹⁶ DHS, *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014, p. 275

(<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015

⁹⁷ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 21

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

Activisten die zich tegen de praktijk uitspreken worden door de gemeenschap aangepakt, vaak worden ze bedreigd. Een journaliste moest uit haar dorp vluchten om te ontkomen aan doodsb bedreigingen en van een andere vrouw werd haar huis in brand gestoken nadat zij in New York tijdens een VN-bijeenkomst zich had uitgesproken tegen de praktijk.⁹⁹

Acties tegen FGM/C

Het onderwerp FGM/C is lange tijd taboe geweest in Liberia en wordt nu nog zo veel mogelijk vermeden. Activisten en journalisten die het in de openbaarheid brachten werden bedreigd met de dood en/of geïntimideerd en soms gedwongen geïnitieerd door de Sande-gehoofden. In 2012 schreef een Liberiaanse verslaggeefster over FGM/C en werd zij bedreigd door het genootschap. De bedreigingen waren zo ernstig dat zij moest onderduiken. Doordat de internationale pers zich ermee ging bemoeien, moest de Liberiaanse overheid maatregelen nemen. De regering kondigde aan geen licenties voor het uitvoeren van besnijdenissen meer uit te geven aan Sande-leidsters. De maatregelen hebben geen invloed gehad op de activiteiten van de genootschappen.¹⁰⁰

Maar omdat informatie over de praktijken van de Sande, en voornamelijk de besnijdenis, steeds vaker naar buiten gebracht wordt komt er langzaam een verandering in de houding de bespreekbaarheid van FGM/C. FGM/C wordt nu door de overheid, de pers, de radio en zelfs in de gemeenschappen als onderwerp in het openbaar besproken. Zo werd er tijdens de *Zero Tolerance Day* in 2014 door radio-programma's en kranten aandacht besteed aan het onderwerp.¹⁰¹

Een aantal organisaties werken in Liberia om de praktijk van FGM/C te beëindigen, ondanks de vele bedreigingen en sociale controle door de geheime genootschappen. Een aantal van de organisaties gaan niet zo ver om de beëindiging van de praktijk te eisen maar om een aanpassing van de leeftijd waarop dit zou gebeuren te eisen – namelijk vanaf 18 jaar. Ook zouden zij gedwongen initiëring in de genootschappen willen afschaffen.¹⁰²

De nationale ngo NATPAH (*National Association on Traditional Practices Affecting the Health of Women and Children*) maakt gebruik van een op religie gebaseerde toenadering om de schadelijke gevolgen van FGM/C onder de aandacht van de bevolking te brengen. Iedere zondag zoekt de organisatie tien kerken uit waar zij over de schadelijke gevolgen van de praktijk preken. Hierbij maken ze gebruik van stukken uit de Bijbel. Leden van de ngo bezoeken ook moskeeën en scholen om mensen te informeren over de consequenties van FGM/C. Verder geeft NATPAH workshops door het hele land waarbij de ge-

⁹⁸ VOA, *FGM persists in Liberia despite dangers*, 6 februari 2014 (<http://www.voanews.com/content/fgm-persists-liberia-despite-dangers/1845568.html>) geraadpleegd op 18-08-2014

⁹⁹ VOA, *FGM persists in Liberia despite dangers*, 6 februari 2014 (<http://www.voanews.com/content/fgm-persists-liberia-despite-dangers/1845568.html>) geraadpleegd op 18-08-2014

¹⁰⁰ Thomson Reuters Foundation, *Secret societies make Liberia one of the hardest places to end FGM*, 6 februari 2014 (<http://www.trust.org/item/20140205144950-niqxw>) geraadpleegd op 18-08-2014; 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 52 ([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

¹⁰¹ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 52-53 ([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015; Thomson Reuters Foundation, *Secret societies make Liberia one of the hardest places to end FGM*, 6 februari 2014 (<http://www.trust.org/item/20140205144950-niqxw>) geraadpleegd op 18-08-2014

¹⁰² 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 59 ([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

volgen van FGM/C door middel van een model van de vrouwelijke anatomie worden getoond aan de deelnemers.¹⁰³

Een andere lokale ngo, AFELL (*Association of Female Lawyers Liberia*), benadert niet alleen de slachtoffers van FGM/C maar ook traditionele leiders en *Zoe's* om de gevolgen van FGM/C uit te leggen. AFELL levert ook medische hulp aan slachtoffers van FGM/C.¹⁰⁴

De ngo WOLPNET (*Women of Liberia Peace Network*) is actief in 10 van de 15 provincies in Liberia. Zij heeft verenigingen opgericht (*girls' clubs*) die campagne voeren tegen FGM/C op scholen in de gemeenschappen. De organisatie gaat in gesprek met *Zoe's* om samen een manier te vinden om de praktijk van besnijdenis te stoppen. WOLPNET publiceert regelmatig een FGM/C brochure/nieuwsbrief (*WOLPNET News Update on FGM*) waarin de organisatie aandacht besteedt aan haar activiteiten in de gemeenschappen en waar ook persoonlijke verhalen van slachtoffers die hun kinderen zijn verloren aan FGM/C in worden gepubliceerd.¹⁰⁵

De nieuwe nationale ngo (opgericht in 2014) WAFGEM (*Women Against Female Genital Mutilation*) is bezig met een grootschalige bewustwordingscampagne over de schadelijke gevolgen van besnijdenis bij vrouwen en meisjes en richt zich daarbij met name op plattelandsgemeenschappen, waar de praktijk het meeste voorkomt. De organisatie is verder van plan zich sterk te maken voor een wet tegen de praktijk.¹⁰⁶

De organisaties WOLPNET en *Equality Now* verrichten hun activiteiten met name in de provincies Lofa, Bomi en Grand Cape Mount, in het noorden en noordwesten van Liberia. In deze provincies zijn de Sande-geenootschappen (nog) erg machtig. De leden van de WOLPNET en *Equality Now* worden dan ook dagelijks bedreigd. Ondanks de dreigingen lukte het de organisaties om 46 *Zoe's* te overtuigen besnijdenis uit de initiatieriten te halen. Meerdere traditionele leiders (zowel mannen als vrouwen) in Lofa County hebben in het openbaar aangekondigd te zullen stoppen met FGM/C.¹⁰⁷

Bescherming / onttrekking aan FGM/C

Met betrekking tot onttrekking aan FGM/C stelt het rapport van de GIZ het volgende:

*"The stronger the family's roots in tradition, the greater the social pressure in favour of FGM, especially from older family members."*¹⁰⁸

¹⁰³ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 61–62

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

¹⁰⁴ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 61

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

¹⁰⁵ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 63,73

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

¹⁰⁶ 28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014, p. 72

([http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_\(final\).pdf](http://www.28toomany.org/media/uploads/liberia_(final).pdf)) geraadpleegd op 12-03-2015

¹⁰⁷ Thomson Reuters Foundation, *Secret societies make Liberia one of the hardest places to end FGM*, 6 februari 2014 (<http://www.trust.org/item/20140205144950-niqxw>) geraadpleegd op 18-08-2014

¹⁰⁸ GIZ, *Female genital mutilation in Liberia*, september 2011

(<http://www.giz.de/fachexpertise/downloads/giz2011-en-fgm-liberia.pdf>) geraadpleegd op 04-03-2015

3 Lijst van gebruikte bronnen

28 Too Many, *Country profile: FGM in Liberia*, december 2014

(<http://www.28toomany.org/countries/liberia/>) geraadpleegd op 05-03-2015

ivm copyright

ACHPR (African Charter on Human and Peoples' Rights):

- *Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa*, 11 juli 2003 (http://www.achpr.org/files/instruments/women-protocol/achpr_instr_proto_women_eng.pdf) geraadpleegd op 18-12-2014
- *Ratification Table: Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa*, z.d. (<http://www.achpr.org/instruments/women-protocol/ratification/>) geraadpleegd op 18-12-2014

BBC News, *The unopened "Pleasure Hospital" of Bobo*, 17 maart 2014

(<http://www.bbc.com/news/magazine-26577358?print=true>) geraadpleegd op 13-10-2014

Childinfo (MICS) zie onder UNICEF Childinfo

CIA (Central Intelligence Agency), *The World fact book: Liberia*, 22 juni 2014

(https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_li.pdf) geraadpleegd op 06-03-2015

Clitoraid:

- *Clitoraid and Raelian Movement win major defamation case in West Africa*, 7 juli 2014 (<http://www.clitoraid.org/news>) geraadpleegd op 13-10-2014
- *Open Letter to Mrs. Compaore, First Lady of Burkina Faso, following her appearance on the show Africanité on TV5 World*, 13 oktober 2014 (<http://www.clitoraid.org/news.php?extend.172>) geraadpleegd op 18-12-2014

DHS (Demographic and Health Surveys) Program:

- *Available datasets* (<http://dhsprogram.com/data/available-datasets.cfm>)
- *Liberia demographic and health survey 2013*, augustus 2014 (<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR291/FR291.pdf>) geraadpleegd op 03-03-2015
- *Liberia demographic and health survey 2007*, juni 2008 (<http://dhsprogram.com/publications/publication-FR201-DHS-Final-Reports.cfm>) geraadpleegd op 11-03-2015
- *Numbers of women circumcised in Africa: the production of a total*, 2008 (<http://dhsprogram.com/pubs/pdf/wp39/wp39.pdf>) geraadpleegd op 13-04-2015

EP (European Parliament), *European Parliament resolution of 14 June 2012 on ending female genital mutilation*, 14 juni 2012

(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2012-261>) geraadpleegd op 09-12-2014

Equality Now, *Information on Liberia for consideration by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women at its 62nd pre-sessional working group (9-13 March 2015)*, 16 januari 2015

(http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/LBR/INT_CEDAW_NGO_LBR_19261_E.pdf) geraadpleegd op 13-04-2015

Front Page Africa (Monrovia):

- *Liberia suspends Poro and Sande practice in wake of Ebola*, 5 september 2014 (<http://allafrica.com/stories/201409051185.html>) geraadpleegd op 13-04-2015
- *New research – half of Liberian girls & women undergo FGM*, 11 december 2014 (via LexisNexis) geraadpleegd op 04-03-2015

GIZ (Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit), *Female genital mutilation in Liberia*, september 2011 (<http://www.giz.de/fachexpertise/downloads/giz2011-en-fgm-liberia.pdf>) geraadpleegd op 04-03-2015

IAC (Inter-African Committee on Traditional Practices):

- *International agreements*, last updated 24 november 2009 (http://www.iac-ciaf.net/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=10) geraadpleegd op 28-07-2014
- *National laws on FGM*, z.d. (http://www.iac-ciaf.net/index.php?option=com_content&view=article&id=23&Itemid=11) geraadpleegd op 27-08-2014

IPU (Inter-Parliamentary Union), *Legislations and other national provisions*, z.d.

(<http://www.ipu.org/wmn-e/fgm-prov.htm>) geraadpleegd op 27-08-2014

IRBC (Immigration and Refugee Board of Canada), *Liberia: Information about the initiation rites of the Sande secret society, and prevalence of female genital mutilation (FGM) among the Bassa of Liberia, including age at which initiation into the Sande secret society and FGM are performed; any state condemnation of the practice and whether state protection is available to women or female children who refuse to be subjected to this practice*, LBR38472.E, 18 maart 2002 (beschikbaar via <http://www.refworld.org/docid/3df4be5e0.html>) geraadpleegd op 13-03-2015

IRIN, *West Africa: "pleasure hospital" under construction for FGM/C victims*, 6 mei 2009

(<http://www.irinnews.org/report/84256/west-africa-pleasure-hospital-under-construction-for-fgm-c-victims>) geraadpleegd op 27-08-2014

Landinfo (Norway), *Female genital mutilation of women in West Africa*, 12 januari 2009

(http://www.landinfo.no/asset/768/1/768_1.pdf) geraadpleegd op 10-12-2014

LINA (Liberian News Agency), *Internal affairs suspends Poro, Sande activities*, 4 september 2014

(<http://www.liberianewsagency.org/pagesnews.php?nid=2428>) geraadpleegd op 13-04-2015

Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Thematisch ambtsbericht Liberia FGM*, mei 2009, p. 8-9

(<http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/bz/documenten-en-publicaties/ambtsberichten/2009/05/29/liberia-2009-05-29-fgm.html>) geraadpleegd op 12-03-2015

Minister van Veiligheid en Justitie, *Wet van 7 maart 2013 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht BES met het oog op de verruiming van de mogelijkheden tot strafrechtelijke aanpak van huwelijksdwang, polygamie en vrouwelijke genitale verminking*, In: Staatsblad der Koninkrijk der Nederlanden, Jaargang 2013, Nr. 95, 15 maart 2013

(<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2013-95.html>) geraadpleegd op 18-12-2014

NPWJ (No Peace Without Justice):

- *Status of african legislations on FGM/C*, z.d. (<http://www.npwj.org/FGM/Status-african-legislations-FGM.html>) geraadpleegd op 27-08-2014
- *UN General Assembly Adopts Worldwide Ban on Female Genital Mutilation*, 20 december 2012 (<http://www.npwj.org/FGM/UN-General-Assembly-Adopts-Worldwide-Ban-Female-Genital-Mutilation.html>) geraadpleegd op 22-12-2014

Orchid Project (<http://orchidproject.org/category/resources/country-pages/>), alle landenpagina's geraadpleegd op 05-11-2014

Pharos:

- *Afrika en Jemen*, z.d. (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/feiten-en-cijfers/in-andere-landen/herkomstlanden/landen-met-vgv-en-prevalentiecijfers/afrika-en-jemen>) geraadpleegd op 09-12-2014
- *Factsheet vrouwelijke genitale verminking*, 2013 (http://www.pharos.nl/documents/doc/factsheet_vgv.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014
- *Female Genital Mutilation in the Netherlands – prevalence, incidence and determinants*, januari 2013 (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/algemeen/webshop/product/201/female-genital-mutilation-in-the-netherlands-prevalence-incidence-and-determinants>) geraadpleegd op 10-12-2014
- *Handelingsprotocol AMK*, z.d. (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/protocollen/handelingsprotocol-amk>) geraadpleegd op 18-12-2014
- *Internationaal beleid – beleid en wetgeving*, z.d. (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/feiten-en-cijfers/in-andere-landen/internationaal-beleid>) geraadpleegd op 28-07-2014
- *Internationale ontwikkelingen*, z.d. (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/feiten-en-cijfers/in-andere-landen/internationale-ontwikkelingen>) geraadpleegd op 18-12-2014
- *Landen met geruchten over VGV*, z.d. (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/feiten-en-cijfers/in-andere-landen/herkomstlanden/landen-met-geruchten-over-vgv>) geraadpleegd op 09-12-2014
- *Wetgeving*, z.d. (<http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/meisjesbesnijdenis/feiten-en-cijfers/in-nederland/wetgeving>) geraadpleegd op 28-07-2014

PRB (Population Reference Bureau), *Female Genital Mutilation/ Cutting: data and trends*, update 2014 (<http://www.prb.org/pdf14/fgm-wallchart2014.pdf>) geraadpleegd op 09-12-2014

Republic of Yemen, *Yemen National Reproductive Health Strategy 2011–2015*, februari 2011 (<http://yemen.unfpa.org/demo/uploaded/Yemen%20NRHS%202011-2015%20Final%20English%20version%201.pdf>) geraadpleegd op 09-12-2014

Rijksoverheid: *Staatssecretaris Van Rijn: aanpak meisjesbesnijdenis nog steviger*, 06-02-2013 (http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/02/06/staatssecretaris-van-rijn-aanpak-meisjesbesnijdenis-nog-steviger.html?ns_campaign=nieuwsberichten-ministerie-van-volksgesondheid%2C-welzijn-en-sport&ns_channel=att) geraadpleegd op 10-12-2014

Shell-Duncan, Bettina et al, *Legislating Change? Responses to Criminalizing Female Genital Cutting in Senegal*, In: *Law & Society Review*, 2013, p. 803–835

([http://www.tostan.org/sites/default/files/resources/legislatingchange2013 - bettina shell-duncan.pdf](http://www.tostan.org/sites/default/files/resources/legislatingchange2013_-_bettina_shell-duncan.pdf)) geraadpleegd op 25-09-2014

Stop FGM/C, *Female circumcision temporarily stopped in Liberia*, 29 maart 2012

(<http://www.stopfgmc.org/client/sheet.aspx?lang=en-US&sheet=3377&root=158>) geraadpleegd op 04-03-2015

Thomson Reuters Foundation:

- *Kidnappers jailed for forcing Liberian woman to undergo FGM*, 12 maart 2013
(<http://www.trust.org/item/?map=kidnappers-jailed-for-forcing-liberian-woman-to-undergo-fgm/>) geraadpleegd op 18-08-2014
- *Secret societies make Liberia one of the hardest places to end FGM*, 6 februari 2014
(<http://www.trust.org/item/20140205144950-niqxw>) geraadpleegd op 18-08-2014

UN HR (United Nations Human Rights), *Fighting FGM: Girls' right to education versus traditional practices*, 7 februari 2013

(<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/FightingGirlseducationversustraditionalpractices.aspx>) geraadpleegd op 13-03-2015

UNFPA (UN Population Fund):

- *Female Genital Mutilation/Cutting country profiles*, 22 oktober 2013
(<http://www.refworld.org/publisher/UNFPA/COUNTRYPROF,,,0.html>) geraadpleegd op 23-12-2014
- *UNFPA-UNICEF joint programme on female genital mutilation/cutting: accelerating change - annual report 2010*, 2011 (http://www.unfpa.org/gender/docs/2010_Annual_Report_2.pdf) geraadpleegd op 23-09-2014
- *UNFPA-UNICEF joint programme on female genital mutilation/cutting: accelerating change - annual report 2011*, 2012
(http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/documents/publications/2012/Annual_report_on_FGM-C_2011_low_res.pdf) geraadpleegd op 23-09-2014
- *UNFPA-UNICEF joint programme on female genital mutilation/cutting: accelerating change - annual report 2012*, 2013 (<http://www.unfpa.org/public/home/publications/pid/14643>) geraadpleegd op 18-09-2014

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees):

- *Guidance note on refugee claims relating to Female Genital Mutilation*, mei 2009
(<http://www.refworld.org/pdfid/4a0c28492.pdf>) geraadpleegd op 10-12-2014
- *Too much pain: Female Genital Mutilation & asylum in the European Union - a statistical overview*, februari 2013 (<http://www.refworld.org/docid/512c72ec2.htm>) geraadpleegd op 10-12-2014
- *Too much pain: Female Genital Mutilation & asylum in the European Union - a statistical update*, maart 2014 (<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=5316e6db4>) geraadpleegd op 10-12-2014

UNICEF:

- *Female Genital Mutilation/Cutting: A statistical overview and exploration of the dynamics of change*, juli 2013 (http://www.unicef.org/media/files/FGCM_Lo_res.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014
- *Legislative reform to support the abandonment of FGMC*, augustus 2010
(http://www.unicef.ie/downloads/UNICEF_Legislative_Reform_to_support_the_Abandonment_of_FGMC_August_2010.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014

UNICEF Childinfo:

- *Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS)* (<http://www.childinfo.org/mics.html>)

US DoS (United States Department of State), *Country reports on human rights practices for 2013: Liberia*, februari 2014 (<http://www.state.gov/documents/organization/220339.pdf>) geraadpleegd op 09-04-2015

VOA (Voice of America), *FGM persists in Liberia despite dangers*, 6 februari 2014 (<http://www.voanews.com/content/fgm-persists-liberia-despite-dangers/1845568.html>) geraadpleegd op 18-08-2014

WHO (World Health Organization):

- *Classification on female genital mutilation (2008)*, z.d (<http://www.who.int/reproductivehealth/topics/fgm/overview/en/>) geraadpleegd op 09-12-2014
- *Eliminating female genital mutilation. An interagency statement*, 2008 (http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241596442_eng.pdf) geraadpleegd op 09-12-2014
- *Female genital mutilation, Fact sheet N°241*, Updated February 2014 (<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/>) geraadpleegd op 09-12-2014
- *WHO commits to stand against female genital mutilation (FGM) and child, early and forced marriage (CEFM)*, 22 juli 2014 (http://www.who.int/reproductivehealth/topics/fgm/commitment_against_fgm_cefm/en/) geraadpleegd op 31 juli 2014